

HISTÒRIA

Castelló d'Empúries davant la carestia de gra de 1374-1376^(*)

Per Albert Martí Arau^(**)

Resum

Entre 1374 i 1376, la ribera occidental de la mar Mediterrània va experimentar una intensa onada de calor que causà una de les caresties de cereals més greus de la baixa edat mitjana. Atesa la centralitat del pa en la dieta alimentària de la població urbana, els governs municipals catalans es mostraren especialment preocupats davant aquesta penúria de gra, ja que podia provocar importants trasbalsos socials. En aquest article descriurem les mesures endegades pel consistori de Castelló d'Empúries a l'hora d'assegurar l'aprovisionament de la població i, per fer-ho, hem dividit les diverses iniciatives en funció de l'àmbit geogràfic en què es produïren: la confiscació i redistribució de gra a nivell municipal; les cerques de cereals per diversos indrets del comtat d'Empúries; i les compres de forment a importants places comercials internacionals, com ara al regne de França o a l'illa de Sicília.

Paraules clau

Carestia, cerca de gra, clavaria, cereals, deute públic, importació, Castelló d'Empúries 1374-1376

Abstract

Between 1374 and 1376, the western shore of the Mediterranean experienced an intense heat wave which caused one of the most serious cereal shortages of the Middle Ages. Because of the importance of bread in the diet of the urban population, Catalan municipal authorities were especially worried about this grain shortage, fearing it could cause substantial social upheavals. In this article we describe the measures undertaken by the council of Castelló d'Empúries to assure the provisioning of the population. To do so, we have divided the diverse initiatives according to the geographic area in which they were applied: confiscation and redistribution of grains on municipal level; search for cereals in different localities of the County of Empúries; and the purchase of wheat on important international markets, such as France or Sicily.

Keywords

Shortage, search for grains, accounts, cereals, public debt, import, Castelló d'Empúries 1374-1376

* Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació "Monarquía, ciudades y élites financieras en la Cataluña bajomedieval" (HAR2008-04772), i s'ha pogut realitzar gràcies a una beca predoctoral concedida anteriorment al projecte "Crédito público en la Cataluña bajomedieval: los protagonistas del mercado de la deuda" (HUM2005-02507).

** Institució Milà i Fontanals – CSIC.

El diumenge 30 de juliol de 1374, el repic de la campana major de l'església de Santa Maria ressonà a tota la vila de Castelló d'Empúries amb el propòsit de convocar a reunió les seixanta persones integrants del Consell General, màxim òrgan representatiu de la capital emporitana.⁽¹⁾ L'assemblea, celebrada a la casa del Consell Municipal, tenia com a principal objectiu prendre les mesures necessàries per fer front a la greu fretura de cereals (*presens maximam grani penuriam*) en què es trobava immersa la universitat castellanina i, en general, tota la Corona d'Aragó.⁽²⁾ No en va, el 12 de març de 1375, el mercader pisà Simone Cassini, a qui el govern de Castelló d'Empúries confià la tasca de proveir de gra la població, constatava la "*penuria grani que erat et est in regno Aragonum et in tota terra domini Regis*".⁽³⁾

Com és sabut, des de mitjan segle XI fins a les acaballes del segle XIII, l'Occident europeu havia experimentat una fase de creixement econòmic i demogràfic que propicià, entre altres coses, l'ampliació de la superfície destinada al conreu de cereals. En aquest context, el pa —especialment l'elaborat amb blat— va esdevenir l'element central de la dieta alimentària per àmplies capes de la societat urbana;⁽⁴⁾ per tant, no és estrany que les autoritats públiques es mostressin alarmades per les conseqüències que entre la població podia tenir una mala collita i la consegüent manca de pa

1. El Consell General es reunia molt esporàdicament al llarg de cada any i només per tractar assumptes d'especial transcendència per a la comunitat. El govern efectiu de Castelló d'Empúries era l'anomenat Consell Secret, integrat pels quatre cònsols, amb funcions executives, i una vintena de consellers, encarregats d'assessorar-los. Vegeu una introducció als orígens del règim municipal a COMPTE (1995, pàg. 25).

2. Arxiu Històric de Girona [en endavant AHG], Fons Notarial [en endavant FN], Castelló, núm. 1840, fol. 9r.

3. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 58r.

4. A més dels avantatges propis dels cereals (virtuts nutritives, capacitat d'adaptació a climes i sòls diversos, facilitat de conservació, transport i comercialització), la difusió del consum de pa entre la població també es degué a pautes culturals, producte de les teories socials, tesis dietètiques i creences religioses de l'època (RIERA MELIS, 2007, pàg. 132-135).

entre la població. Precisament, això és el que s'esdevingué entre els anys 1374 i 1376, quan una onada de calor provocà la successió de dues collites dolentes a tota la ribera occidental de la mar Mediterrània, abocant els seus habitants a una greu crisi de subsistència.⁽⁵⁾ Tal com es desprèn de les paraules del mercader pisà, la Corona d'Aragó no escapà d'aquesta dramàtica conjuntura, i especialment Catalunya, on la penúria de gra s'aguditzà encara més per causes exògenes a les condicions climàtiques.⁽⁶⁾

Efectivament, a la tardor de 1374, el Principat hagué de fer front a la invasió de les companyies mercenàries comandades per l'infant Jaume que, des de la Cerdanya i l'Urgell, van recórrer bona part del territori català fins a plantar-se gairebé a les portes de la mateixa Barcelona a mitjan desembre.⁽⁷⁾ No cal dir que la presència d'aquestes tropes va tenir uns efectes molt negatius sobre l'abastament frumentari, ja que obligà les autoritats locals a retenir les limitades existències de cereals, paralitzant així la circulació del producte. A més, existien greus dificultats per compensar aquesta mancança amb les habituals importacions de gra des de Sardenya, un dels graners de la Corona d'Aragó, atès que la persistent resistència al domini català per part del jutge Marià IV d'Arborea distorsionava els circuits comercials amb l'illa mediterrània.⁽⁸⁾

Finalment, i per bé que el detonant de la crisi frumentària fos deguda a una mala collita –agreujada en el cas de Catalunya per aquest doble conflicte militar–, cal tenir en compte també que la societat urbana del segle XIV ja estava força inserida dins del que s'anomenaria una “economia de mercat”. En conseqüència, les causes de la mancança de cereals s'haurien de plantejar tant en termes d'inadequació entre la producció agrària i les necessitats dels consumidors, com de desequilibri entre l'oferta i la demanda

5. Entenem aquí per crisi un període relativament curt de mancança alimentària –concretament frumentària– que es podia perllongar durant setmanes, mesos o, com és en aquest cas, alguns anys. Vegeu aquestes consideracions terminològiques –i el debat historiogràfic suscitat a l'entorn d'elles– a MENANT (2007, pàg. 20-24).
6. Centrat en els segles XIV i XV, Juanjo Cáceres posa l'èmfasi tant en l'amplitud geogràfica de la crisi de 1374-1376, només comparable amb les de 1315-1317 i 1345-1347, com en el profund impacte que tingué en les societats que la visqueren (CÁCERES NEVOT, 2007, pàg. 46). Vegeu una breu bibliografia de les repercussions d'aquesta crisi a Navarra, Languedoc, Provença, Sardenya i les províncies italianes dels Estats Pontificis a MORELLÓ BAGET – GUILLERÉ (2006, pàg. 278).
7. És prou conegut el propòsit de l'infant Jaume, hereu del tron de Mallorca, que consistia a recuperar el regne insular, perdut pel seu pare a la batalla de Lluçmajor el 1349. Un cop arribà a Barcelona, però, el contingent armat es veié forçat a retirar-se, segurament per l'arribada de l'hivern i la manca d'avitallament. Les tropes travessaren Aragó i anaren fins a Sòria on, a principis de 1375, l'infant Jaume trobaria la mort. Sobre aquest episodi, vegeu MARTÍNEZ FERRANDO (1960, pàg. 236-273), OLIVERES DE PICÓ (1965), AGUILÓ - QUADRADO (2000) i SÁNCHEZ MARTÍNEZ (2001, pàg. 25-45).
8. Sobre els esforços del rei Pere el Cerimoniós per sufocar les múltiples insurreccions a Sardenya durant la segona meitat del segle XIV, vegeu SÁNCHEZ MARTÍNEZ (2005, pàg. 362-393).

a l'interior mateix de les poblacions. Dit en altres paraules, l'element clau per entendre la lògica d'aquest tipus de crisi radicaria en les *perspectives* d'una mala collita, moment en què els intermediaris –i en menor mesura els productors– aprofitaven per a retenir els *estocs*, provocant així el consegüent augment en el preu del gra. Evidentment, l'encadenament de dues o més collites dolentes, com així succeí entre 1374 i 1376, accentuà de forma important aquesta dinàmica i va donar lloc a una veritable escalada dels preus. La carestia, doncs, no seria només conseqüència de la falta de cereals, sinó també de la impossibilitat d'adquirir-lo per part d'amplis segments de la població.⁽⁹⁾

Tots aquests aspectes cal tenir-los en compte a l'hora de contextualitzar les diverses actuacions dels consistoris catalans davant la carestia de 1374-1376, destinades bàsicament a assegurar l'abastament frumentari de la població i, de retruc, evitar l'increment desmesurat del preu del gra. L'objectiu d'aquest article consisteix, precisament, a descriure les mesures concretes endegades pel govern de Castelló d'Empúries durant aquesta crisi de subsistència, i aportar així el nostre granet de sorra als nombrosos estudis que ja han tractat aquesta qüestió.⁽¹⁰⁾

LES FONTS DOCUMENTALS: ABAST I LÍMITS

La base documental d'aquest treball ha estat l'anomenat *liber clavarie* –o llibre de la clavaria– de 1374-1375, actualment conservat a l'Arxiu Històric de Girona.⁽¹¹⁾ Es tracta d'un volum notarial on es van copiar, fonamentalment, les cauteles dels ingressos (*rebudes*) i les despeses (*dates*) de la tresoreria castellanina durant aquells anys. Com podrem comprovar, el gruix dels assentaments corresponen a pagaments que efectuà el clavari –o tresorer

9. François Menant recull un interessant debat sobre l'etimologia del mot carestia que, pensem, il·lustra perfectament aquest procés: d'una banda, podria procedir del verb *carere*, que indicaria manca, una simple insuficiència alimentària; però, per altra banda, també podria derivar de *carus*, que remetria al preu excessiu dels aliments com el tret distintiu d'una crisi frumentària (MENANT, 2007, pàg. 21). Riera es decanta per aquesta última interpretació, quan apunta que “la mercantilización de la sociedad urbana provocó que, desde finales del siglo XIII, los términos carestía y hambre dejasen de ser sinónimos. Carestía significaba una elevación brusca y fuerte de los precios de los alimentos básicos, de los cereales, leguminosas y el vino. El hambre constituía, en cambio, una insuficiencia nutricional prolongada, que provocaba sufrimiento físico, desequilibrios biológicos e, incluso, la muerte en sectores más o menos amplios de la sociedad” (RIERA MELIS, 2007, pàg. 145).

10. Entre aquestes publicacions, destaquem les dedicades a Barcelona (TUTUSAUS CANALS, 1986; CÁCERES NEVOT, 2007), Tortosa (CURTO HOMEDES, 1988), Manresa (TORRAS SERRA, 1994, pàg. 99-138), Tarragona (CANYELLES VILAR, 1996, pàg. 263-281), Cervera (VERDÉS PIJUAN, 1998, pàg. 5-23) i Vic (PUIGFERRAT OLIVA, 2000, pàg. 73-106).

11. AHG, FN, Castelló, núm. 1840.

municipal— en nom de la universitat, raó per la qual s'explica la designació que rebia aquest volum.⁽¹²⁾

A Castelló d'Empúries, l'exercici econòmic començava a principis del mes de juny i es prolongava fins a finals del mes de maig següent quan, coincidint amb la festivitat de la Pentecosta, es renovaven els quatre cònsols municipals; un dels quals exercia les funcions de clavari.⁽¹³⁾ Així doncs, el contingut del llibre de la clavaria analitzat s'ajusta, més o menys, a l'annualitat financera que li correspondria, atès que els primers assentaments daten del juny de 1374 i els últims de juliol de 1375, per bé que també hi ha unes poques anotacions posteriors de ròssecs que arriben fins a principis de 1376.⁽¹⁴⁾ Malauradament, no ha pervingut fins als nostres dies el llibre de la clavaria immediatament posterior i, per tant, no disposem de les dades corresponents a l'exercici econòmic de 1375-1376, període durant el qual els efectes de la carestia de cereals encara es deixaren sentir amb força.⁽¹⁵⁾

Pel que fa al capítol de les despeses, el llibre de la clavaria conté les àpoques —o rebuts que acreditaven el cobrament d'un deute— corresponents als salaris de les persones que integraven l'administració municipal (el mateix clavari, el verguer, el nunci, els saigs, els sobreposats, etc.) i a les retribucions percebudes per aquells individus que habitualment prestaven algun servei a la comunitat (el mestre, el físic o el cirurgià). Així mateix, també apareixen un gran nombre de pagaments en concepte de pensions de censals morts i violaris que havien estat venudes amb anterioritat a la data del llibre.⁽¹⁶⁾ Aquests dos

12. Més endavant descriurem en què consistien, a grans trets, els ingressos i les despeses de la vila, però aquí voldríem assenyalar que el llibre de la clavaria no només conté anotacions per aquests dos conceptes, sinó que també apareixen altres documents molt diversos, com ara instruments de sindicat, actes de veïnatge, litigis entre habitants de Castelló d'Empúries o transcripcions de cartes enviades als cònsols municipals. A jutjar per aquest contingut miscel·lani, no considerem el llibre de la clavaria homologable als registres conservats, per exemple, a Reus, Valls o, sobretot, Cervera, malgrat compartir la mateixa designació (MORELLÓ BAGET, 1996, pàg. 79-89 i VERDÉS PIJUAN, 1996, pàg. 163-173).

13. PUJOL CANELLES (1997, pàg. 127-172).

14. Sobre la durada dels exercicis financers, vegeu VERDÉS PIJUAN, (1999, pàg. 1133-1164).

15. De fet, el següent llibre de la clavaria conservat —tot i que parcialment— data de 1382 (AHG, FN, Castelló, núm. 129).

16. Com és sabut, l'emissió d'aquestes rendes per part de les universitats era un mecanisme de crèdit que es formalitzava mitjançant un contracte notarial de compravenda, pel qual el comprador (creditor) adquiria el dret a cobrar del venedor (deutor) una pensió anual a canvi d'una determinada quantitat de diners ("preu"), això és, el capital prestat. La relació proporcional entre la pensió i el "preu" determinava el tipus d'interès (*for*) del crèdit que, normalment, es formulava en la documentació a "tant per mil". El violari era una renda limitada a la vida del comprador o, més freqüentment, assignada a dues vides, mentre que el censal mort tenia un caràcter perpetu. Val a dir, però, que també existia l'anomenada renda mixta, és a dir, meitat violari i meitat censal mort. Ambdues rendes s'acostumaven a vendre amb "carta de gràcia" o pacte de retrovenda, la qual cosa possibilitava la redempció de la renda mercès el retorn íntegre del capital prestat (RUBIO MANUEL, 1999, pàg. 843-863).

tipus de despeses –remuneracions i pensions– ja estaven previstes a l'inici de l'exercici econòmic, tal com demostra el fet que es portessin pagant des de força temps enrere.⁽¹⁷⁾

Al seu costat, el llibre de la clavaria consigna tot un seguit de pagaments extraordinaris, que habitualment eren fruit de les circumstàncies i les necessitats del moment. Com es pot imaginar, les principals situacions imprevistes que hagué d'afrontar el govern castellaní durant el període estudiat van ser l'amenaça de les companyies de l'infant Jaume I, sobretot, la greu carestia de cereals. Per aquest motiu, el registre notarial també dóna fe d'un nombre considerable de despeses corresponents a les operacions d'abastament frumentari impulsades pel consistori. I ha estat mercès a tots aquests documents que hem pogut reconstruir bona part de l'estratègia municipal davant la crisi alimentària, tot i que ens hem trobat amb algunes dificultats derivades de la composició del mateix llibre de la clavaria.

Una de les més importants prové del fet que la data en què se signava cada època o rebut no solia coincidir amb el dia en què efectivament es realitzà el servei pel qual s'estava pagant, que es podia haver produït poc o molt temps enrere. Per tant, llevat que el mateix document no en faci una indicació explícita, no podem saber exactament quan tingué lloc una determinada actuació si no és per referències indirectes. A més, també cal referir-se als escassos detalls que les èpoques proporcionen sobre les operacions d'abastament, limitant-se moltes vegades a apuntar que es van fer per a l'obtenció de gra. Això, sens dubte, no permet aprofundir gaire en la naturalesa precisa de cada operació i també dificulta considerablement la seva contextualització.

Val a dir que, si bé la partida de les despeses ens ha proporcionat la major part de la informació, els ingressos també ens han donat dades molt rellevants sobre les operacions d'abastament municipals. Igual que en molts altres indrets, els ingressos fiscals de Castelló d'Empúries durant aquella anualitat procedien de dues fonts: l'arrendament dels impostos indirectes –anomenats *ajudes*–, que gravaven el consum d'alguns productes bàsics, el comerç de mercaderies i el trànsit de les persones per la vila;⁽¹⁸⁾ i el de l'impost directe

17. En efecte, el llibre de la clavaria immediatament anterior al que hem estudiat, que conté els tres exercicis inclosos entre 1371 i 1374, mostra aquests tipus de pagament any rere any (AHG, FN, Castelló, núm. 345 i núm. 2027).

18. Vegeu la comparació dels impostos indirectes arrendats a Castelló d'Empúries el 1374-1375 amb els de 1387-1388 a SÁNCHEZ MARTÍNEZ, (1999, pàg. 315-319).

o *talla muri* que, tal com el nom indica, devia servir per a la construcció i/o millora de les fortificacions municipals, element indispensable per fer front a l'amenaça de les tropes mercenàries.⁽¹⁹⁾

Al marge, però, d'aquestes exaccions, el llibre de la clavaria també menciona l'emissió de deute públic com la tercera font d'ingressos del municipi durant aquell exercici, això és, la venda de censals morts i violaris, molts dels quals foren venuts per a finançar determinades operacions d'adquisició de gra. Per aquest motiu, també hem utilitzat per a la nostra recerca dos protocols notarials específicament redactats per a registrar-hi la venda d'aquest tipus de rendes tant en l'àmbit públic com en el privat.⁽²⁰⁾ Gràcies a l'anàlisi d'aquests volums, que inclouen contractes de venda des del 1369 fins al 1378, hem pogut complementar les notícies d'algunes emissions contingudes en el llibre de la clavaria i afegir-ne d'altres també destinades a la compra de cereals.

Finalment, també hem considerat convenient consultar la quinzena de protocols notarials conservats a l'arxiu gironí que, sota els noms genèrics de "manual" o "llibre", foren redactats durant els anys de la carestia i, per tant, podien ser susceptibles d'aportar informació sobre l'estratègia municipal davant la crisi alimentària. Com era d'esperar, la recerca no ha resultat infructuosa, i alguns d'ells ens han proporcionat dades molt valuoses per a complementar determinades actuacions del consistori castellaní contingudes en el llibre de la clavaria.⁽²¹⁾

Tenint en compte els esmentats problemes de contextualització, hem optat per classificar les diverses iniciatives d'aprovisionament endegades pel Consell castellaní en tres grans grups, en funció de l'àmbit geogràfic en què es produïren: així, en primer lloc, ens ocuparem de les operacions de confiscació de gra a alguns dels habitants de la vila i la forma en què es redistribuí entre la resta de la població; tot seguit, estudiarem el bloqueig a l'exportació de cereals del comtat d'Empúries, així com les expedicions que les autoritats castellanines organitzaren fins a diversos llocs del senyoriu per tal d'aconseguir gra; i, per últim, farem esment a les compres de forment que s'efectuaren a diferents places comercials internacionals.

19. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 62v.-63v.

20. AHG, FN, Castelló, núm. 346 i núm. 439.

21. Els registres que ens han servit d'utilitat han estat: AHG, FN, Castelló, núm. 311, núm. 324, núm. 325, núm. 424 i núm. 458.

LA CONFISCACIÓ I REDISTRIBUCIÓ DEL GRA A LA VILA

A l'abril de 1374, les autoritats de Barcelona i Tortosa, importants places del comerç de cereals, van decretar el tancament dels seus respectius mercats en previsió d'una mala collita, fet que encengué l'alarma entre la resta dels consistoris catalans, que també decidiren paraitzar la circulació d'existències.⁽²²⁾ Aquest bloqueig degué veure's afavorit pels rumors que, ja des de l'estiu, corrien arreu del territori sobre l'entrada imminent de les companyies reclutades per l'infant Jaume de Mallorca.⁽²³⁾

A la llum de la documentació castellanina, disposem d'algunes referències sobre el bloqueig comercial decretat pel govern a nivell de tot el comtat d'Empúries. La més explícita correspon a l'època del 14 de juny de 1374, segons la qual el clavari castellaní, Guillem de Mallorca, pagà 11 sous melgoresos (en endavant, s.m.) al missatger Pere Burcoll per haver tramès certes cartes a alguns batlles del comtat, convocant-los a Castelló d'Empúries per reunir-se amb el funcionari de la cort comtal, Joan Gerald (*legum cancellario curie dicti domini Comitis*), que els ordenà la prohibició d'extreure gra.⁽²⁴⁾ Pel que fa estrictament a Castelló d'Empúries, tan sols hem documentat una mesura similar aplicada per les autoritats municipals: en concret, el 14 de juliol de 1375, el clavari va pagar a diversos veïns el servei prestat en la vigilància dels portals de la vila a fi d'evitar la sortida de cereals.⁽²⁵⁾

22. Cf. VERDÉS PIJUAN (1998, p. 7). Pel cas de Barcelona, vegeu també CÁCERES NEVOT (2007, pàg. 149-150).

23. Només amb la documentació consultada es podria realitzar un altre treball sobre aquesta qüestió, ateses les nombroses referències a la millora de la seguretat defensiva que es produïren a Castelló d'Empúries durant aquest període. Valguin com exemple els diversos contractes de venda de censals morts i violaris continguts en un dels protocols notariais, formalitzats entre l'agost de 1374 i l'abril de 1375, que serviren a la universitat per, d'una banda, finançar la construcció de les muralles de la vila i, de l'altra, pagar la part corresponent al fogatjament de la Cort de Lleida del gener de 1375, establert per a combatre les tropes de l'infant Jaume (AHG, FN, Castelló, núm. 346, s.f.)

24. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 1v. Existeixen referències semblants en altres indrets de Catalunya. El 15 de juliol de 1374, el pregoner del veguer de Vic anunciava el tancament del mercat de la vegueria a instàncies dels consellers i prohoms de les dues partides de la ciutat. Disposicions idèntiques es promulgarien el setembre i octubre de 1375, i el gener, març i agost de 1376 (PUIGFERRAT OLIVA, 2000, pàg. 83 i pàg. 98). Així mateix, el juliol de 1374, els consellers manresans demanaven al capità de la vegueria que revoqués la llicència que havia expedit per treure cereals i farina de la ciutat (TORRAS SERRA, 1994, pàg. 106). Finalment, s'han documentat notícies puntuals sobre la prohibició d'extreure gra —o "inhibició de blat"— a diverses poblacions del Baix Empordà durant l'estiu i tardor de 1374, com ara Palamós, Rupià o Ullà (SOLDEVILA TEMPORAL, 2007, pàg. 224-225).

25. Els teixidors Francesc Font (12 s.m.), Mateu Ferrer (16 s.m.) i Bartomeu Vinyes (16 s.m.) van ser els encarregats de vetllar els Portals de Sant Francesc, l'anomenat d'en Cabra i el d'en Vinó, respectivament (aquest darrer potser correspon amb el d'en Calabró: COMPTE, 1995, pàg. 29). Per la seva banda, Joan Mestre (16 s.m.) guardà el Portal de Santa Maria, mentre que Guillem Cot (10 s.m.) féu el mateix al Portal Nou (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 87r.). La *Rúbrica dels Privilegis* conté una referència a la potestat dels consols i consellers de Castelló d'Empúries per ordenar la prohibició d'extreure gra del comtat (CANET AVILÉS, 2009, pàg. 159).

Més enllà del moment en què es va produir aquest “*vetum bladi*”, difícil de determinar a partir de la documentació disponible, el que aquí voldríem assenyalar és que, molt probablement, degué decretar-se com a conseqüència d’una “*serca bladorum*” que no va obtenir els resultats esperats. Com és sabut, amb aquest nom es designaven les operacions d’escorcoll realitzades pel poder corresponent –en aquest cas, el govern municipal– destinades a inventariar les existències de cereals: tant aquelles que es trobaven en mans de persones susceptibles de tenir-ne en grans quantitats (mercaders, flequers, hostalers, etc.) com, en general, les que podien tenir qualsevol altre habitant de la vila. Habitualment, la tasca era encarregada al mostassaf municipal i/o a alguns consellers especialment nomenats amb aquest propòsit, i sovint eren acompanyats per representants de l’autoritat jurisdiccional que, si així els era manat, confiscaven els excedents de cereals trobats –sobretot les reserves amagades pels especuladors– amb l’objectiu de posar-los a la venda entre la resta de la població.⁽²⁶⁾

Malauradament, tan sols comptem amb un parell d’indicis sobre alguna actuació semblant a la capital comtal. Un dels primers es troba en el pagament de 4 s.m., també efectuat el 14 de juny de 1374, en favor d’Asmed, sarraí, pels 37 trajectes que realitzà per a transportar el blat de Pere de Xesa des de l’alberg d’aquest últim fins a la plaça del Gra de la vila, on fou venut per requeriment dels cònsols municipals.⁽²⁷⁾ Una segona notícia molt similar apareix en una altra època de l’1 d’agost del mateix any, segons la qual els dirigents castellanins ordenaren que fossin posades a la venda les 85 mitgeres d’ordi que el mercader mallorquí, Francesc Vaquer, tenia emmagatzemades en una botiga situada a l’esmentada plaça del Gra.⁽²⁸⁾ Tanmateix, el pagament en qüestió –40 s.m. lliurats al fill i procurador del comerciant, també anomenat Francesc Vaquer– serví en aquesta ocasió per a rescabalar al mercader mallorquí, atès que, segons sembla, els cereals foren venuts a un preu per sota del seu valor de mercat.⁽²⁹⁾

26. TUTUSAUS CANALS (1986, pàg. 74), CURTO HOMEDES (1988, pàg. 70-71) i RIERA MELIS (2007, pàg. 156).

27. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 2r. És possible que en aquesta o altres operacions d’embargament de cereals hi intervinguessin els quatre saigs del batlle de Castelló d’Empúries (Berenguer Taula, Pere Guillem, Pere Destagell i Joan Amat), a qui el 20 de setembre de 1374 el clavari municipal pagà 11 s.m. a cadascun *pro diversis negociis grani* (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 29r.).

28. Una actuació semblant –també referida a un mercader forà– es desprèn d’un altre pagament fet el 28 de gener de 1375. Aquest dia, el clavari pagà 24 s. i 8 diners [en endavant d.]. m. a Pere Bernat, batlle de la vila, per haver-se desplaçat a Barcelona i respost davant la cúria d’aquesta ciutat a una carta requisitòria presentada per un mercader barceloní que, segons sembla, havia denunciat els cònsols per haver-li confiscat gra; dissortadament, no s’especifica si, com passà amb Francesc Vaquer, aquest cereal es trobava dins la vila (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 45r.).

29. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 11v.

Aquesta darrera notícia ens dóna peu a parlar d'un altre aspecte clau en la política de redistribució dels cereals que el govern castellaní va dur a terme entre la població: l'habilitació d'algun espai públic destinat a vendre gra a un preu polític. Tal com es pot observar en altres indrets de Catalunya, al llarg de la carestia de cereals nombrosos consistoris van crear o consolidar institucions municipals, anomenades genèricament “botigues del blat”, que tenien com a principal objectiu emmagatzemar el gra obtingut per diverses vies –com ara la confiscació o la venda forçada– i posar-lo a disposició dels veïns a un preu assequible, a fi i efecte d'evitar l'augment exagerat del cost d'aquest aliment bàsic com a conseqüència de l'acaparament i l'especulació.⁽³⁰⁾ Doncs bé, pel que es desprèn de l'època de Francesc Vaquer, complementada amb d'altres notícies puntuals, sabem que a Castelló d'Empúries també s'organitzà un servei d'aquest tipus.

Així, d'una banda, el llibre de la clavaria mostra clarament com, almenys des d'abril de 1374, el govern municipal habilità un espai destinat a la venda de gra entre els habitants de la vila: concretament, el 17 de novembre d'aquest any, el clavari pagà 70 s.m. al castellaní Francesc Escot pel lloguer durant set mesos de la botiga que tenia situada a la plaça del Gra on, per requeriment dels còsols, es van vendre cereals “*pro utilitatem publicam*”.⁽³¹⁾ No seria aventurat especular que el Consell castellaní hagués encomanat l'administració d'aquesta botiga a Pere Banyoles i Bartomeu Capon, o almenys això es pot deduir de l'època del 10 de gener de 1375, segons la qual aquests lliuraren 800 s.m. al clavari de la vila per la venda d'un cert nombre de pans que, en qualitat de responsables municipals, van realitzar “*in botigia comuni dicte ville*”.⁽³²⁾

Per altra banda, disposem de dues èpoques més que, com la de Francesc Vaquer, donen fe de l'acord econòmic entre els còsols municipals i sengles mercaders a l'hora de vendre el gra a la població, prova de la influència que intentà exercir el consistori sobre els preus dels cereals:⁽³³⁾ la primera, datada

30. Aquest servei municipal ha estat documentat a Cervera, Manresa i Tarragona durant tota la penúria de gra (VERDÉS PIJUAN, 1998, pàg. 14; TORRAS SERRA, 1994, pàg. 112-113; CANYELLES VILAR, 1995, pàg. 266). Pel que fa a Barcelona, vegeu l'activitat de la “botiga del blat” al llarg de la crisi a TUTUSAUS CANALS (1986, pàg. 134-146).

31. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 32r. A Cervera, tampoc existia un espai fix per a la botiga, així que es llogaven magatzems a particulars o, fins i tot, s'aprofitava l'espai de la mateixa casa municipal (VERDÉS PIJUAN, pàg. 14).

32. AHG, FN, Castelló, núm. 311, s.f. i AHG, FN, Castelló, núm. 324, s.f.

33. Sobre l'augment del preu de la mitgera de blat a Castelló d'Empúries, durant 1374 i 1376, disposem d'algunes xifres a partir de diversos registres del batlle dels molins bladers. Així, entre el gener i el maig de 1374, el preu es mantingué estable entre els 5-7 s.m., i començà a augmentar ràpidament a partir de juny: 12 s.m. al juliol, 17 s.m. al setembre i 30 s.m. al desembre. Fou, però, a principis de 1375 quan ens trobem davant dels pics més alts, que podien variar en qüestió de setmanes: la primera del mes de març, per exemple, el preu era de 48 s.m., mentre que a la segona fou de 50 s.m., la tercera de 55 s.m. i la quarta de 40 s.m. Finalment, a mitjan de 1376 el preu s'estabilitzà entre els 9-13 s.m. (GIRONELLA GRANÉS, 2011, en premsa).

el 16 de gener de 1375, es féu a favor de Pere Gil, que cobrà 14 s. i 2 d.m. per les pèrdues corresponents a 85 mitgeres de forment que vengué a la vila durant un període de temps indeterminat;⁽³⁴⁾ la segona, formalitzada el 18 de maig del mateix any, fou de 44 s. i 4 d.m. per les 266 mitgeres venudes per Pere Comte durant el mes de juliol de 1374 que, com comprovarem més endavant, foren dutes des del regne de França.⁽³⁵⁾ Tal com els mateixos comerciants reconegueren, les quantitats percebudes responien a un pacte realitzat amb els dirigents castellanins: a canvi de permetre taxar la mitgera de gra a un preu inferior al del mercat (8 s.m.), cobrarien 2 d.m. addicionals per cadascuna que es vengués.⁽³⁶⁾

LA RECERCA DE GRA DINS EL COMTAT D'EMPÚRIES

Abans dèiem que els probables inventaris de cereals efectuats entre els habitants de Castelló d'Empúries degueren evidenciar, a ulls dels dirigents locals, la greu penúria alimentària existent a la població, la qual cosa els conduí a aplicar mesures de caràcter coactiu, com ara la confiscació i venda forçada de gra a un preu assequible, o la prohibició d'extreure blat del terme municipal. Tal com indica, però, la venda de la mercaderia de Pere Comte, aquestes iniciatives no foren suficients i anaren acompanyades d'altres accions, com ara la importació de cereals des d'altres zones excedentàries, ja fossin places comercials internacionals o bé indrets ubicats dins el mateix comtat d'Empúries. En aquest sentit, la documentació consultada ha revelat nombroses expedicions –encapçalades moltes d'elles pels cònsols castellanins– fins a diversos llocs del comtat amb el propòsit d'aconseguir cereals i assegurar, així, l'abastament frumentari de la població.⁽³⁷⁾

Probablement, dues d'aquestes actuacions es degueren realitzar a l'empara de les disposicions promulgades per l'autoritat comtal sobre la prohibició d'extreure gra del comtat, tal com hem vist en l'exemple de l'apartat

34. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 42r.

35. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 78r.

36. A la Bisbal, s'ha documentat una actuació similar a finals de l'estiu de 1374, quan el bisbe de Girona manà als seus oficials que duguessin a terme una inspecció a la vila i realitzessin una compra forçada de les reserves de cereals en mans dels veïns. Així mateix, el prelat també va fixar la compensació que s'havia de satisfer al venedor, i el preu del blat que s'havia de vendre a la població a través de la botiga municipal (SOLDEVILA TEMPORAL, 2007, pàg. 225-226).

37. Altres municipis nomenaren comissions encarregades d'obtenir gra dels llocs de la rodalia: vegeu, per exemple, els escorcolls manats pels governs de Vic o Tarragona a les seves respectives vegueries (PUIGFERRAT OLIVA, 2000, pàg. 86-89 i CANYELLES VILAR, 1995, pàg. 265).

anterior. Per ordre cronològic, la primera –possiblement relacionada amb el decret de Joan Gerald– és mencionada en una altra època de 14 de juny de 1374, on consta el pagament de 17 s.m. a Domènec Sitger pel lloguer de dos animals a sengles cònsols –un dels quals era el mateix clavari– que van muntar durant la vigilància nocturna realitzada per la costa empordanesa, juntament amb 30 homes més, a fi d'esbrinar si s'estava traient gra del comtat per via marítima.⁽³⁸⁾ Una segona notícia prové del pagament de 54 s.m. als castellanins Bartomeu Burguès i Bernat Ferrer, efectuat l'11 d'abril de 1375, per les despeses ocasionades durant el viatge que aquests, juntament amb altres associats, van fer fins a Llançà per tal d'impedir que l'abat de Sant Pere de Rodes pogués extreure cereals del comtat per mar.⁽³⁹⁾

A més d'aquestes dues hipotètiques operacions, n'hem documentat unes altres dues sobre les quals no podem determinar si també es van produir a fi d'evitar la sortida de gra del comtat o, simplement, per tal d'esbrinar si hi havia excedents de blat a certs llocs de la senyoria i, en cas que fos així, transportar-los a la vila. Segurament, ambdues succeïren a la primavera de 1374, o almenys així es desprèn de les diverses èpoques de pagament que hi fan menció, datades el 14 de juny d'aquest any. Aquest dia el clavari pagà 21 s. i 11 d.m. als cònsols Francesc Borrell i Castelló Pere pel lloguer dels dos animals que els havien dut fins al lloc de Sant Martí d'Empúries on, segons provisió del Consell Secret de la vila, tenien la missió de cercar cereals per la universitat, atès que la capital comtal *erat et est maxima penuria grani*.⁽⁴⁰⁾ Així mateix, també es pagaren 38 s.m. als cònsols Francesc Borrell i Pere Feliu pel lloguer de tres animals que els van transportar –juntament amb el verguer municipal, Bernat Sardina– fins al port de Roses per tal de comprovar si hi havia gra.⁽⁴¹⁾ Fos quina fos la naturalesa exacta d'aquestes operacions, la documentació no proporciona cap altra referència i, per tant, no en coneixem els seus resultats.

En canvi, el llibre de la clavaria menciona una altra expedició que, a tenor d'indicis indirectes, sabem del cert que acabà proveint a la vila. En efecte, l'11

38. L'assentament no acaba de delimitar el territori costaner que va abastar aquesta expedició, tot i que assenyala que no anà més enllà de l'Escala (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 2r.). Cal dir també que el mateix 14 de juny es pagaren 5 s.m. al flequer Guillem Batlle i 9 s.m. al taverner Pere Mauri per haver aprovisionat de pa i vi (9 quartons) als trenta homes que van acompanyar els cònsols (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 2r.). La prohibició de carregar o descarregar gra d'un lleny en plena nit era severament castigat en temps de carestia: vegeu l'exemple de Tortosa a CURTO HOMEDES (1988, pàg. 55-56).

39. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 64v.

40. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 1v.

41. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 2r.

de setembre de 1374, el clavari Guillem de Mallorca liquidà les despeses del viatge que ell mateix i el cònsol Francesc Borrell van realitzar fins algun lloc del comtat d'Empúries amb l'objectiu de trobar-hi gra, encara que no s'especifica la zona exacta. Tanmateix, els diners lliurats no van servir únicament per a cobrir els costos d'un desplaçament d'aquest tipus, com ara l'aprovisionament dels regidors o el lloguer dels animals, sinó per a retornar les sumes de diners que nou habitants de Castelló d'Empúries havien avançat als dos cònsols per tal que duguessin a terme la seva comesa. En total, aquests vilatans havien prestat 160 florins d'or (1.760 s.m.) que, malgrat no explicitar-se en quin tipus d'operació van ser invertits, tot fa suposar que degueren servir per adquirir cereals en nom del municipi.⁽⁴²⁾

Quadre núm. 1

Relació dels habitants de Castelló d'Empúries que van finançar una compra de gra en algun indret del comtat (1374)⁽⁴³⁾

IDENTITAT	CONDICIÓ	QUANTITAT
Pere Banyoles i la seva muller Guillelma	Paraire	50 florins (550 s.m.)
Mateu Saburgada	Sabater	20 florins (220 s.m.)
Bernat Llorenç	Terrissaire	20 florins (220 s.m.)
Guillem Llop	Jurisperit	20 florins (220 s.m.)
Berenguer Caselles		20 florins (220 s.m.)
Llorenç Ferrer		10 florins (110 s.m.)
Francesc Forn	Teixidor	10 florins (110 s.m.)
Pere Julià	Assaonador	5 florins (55 s.m.)
Guillem Mora	Sabater	5 florins (55 s.m.)
TOTAL		160 florins (1.760 s.m.)

42. Les èpoques en qüestió també esmenten la procedència dels 1.760 s.m. que es retornaren a tots aquests singulars. Per un costat, 1.506 s. i 4 d.m. provenien d'una part dels 500 florins d'or (5.500 s.m.) que uns síndics nomenats per la universitat de Palau-saverdera havien entregat prèviament al consistori castelloní; quantitat aquesta última que, com veurem més endavant, sembla ser que s'emprà en una operació de compra de gra a l'illa de Sicília. I, per l'altre costat, els 253 s. i 8 d.m. restants foren avançats pel mateix clavari (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, ff. 20v.-21r.).

43. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 20v.-21r.

Un procediment idèntic es desprèn del conjunt d'èpoques datades el 26 de febrer de 1376: segons aquests documents, un nombre considerable de veïns (41) prestaren 224 florins (2.464 s.m.) al mercader Guillem Caragol per tal que obtingués gra per a la universitat. Malauradament, més enllà de saber que aquest comerciant tingué èxit en la seva empresa, no coneixem cap altre detall sobre l'operació i, per tant, no sabem d'on provenia exactament el forment, tot i que és més que probable que correspongués a una compra de cereals dins el comtat.⁽⁴⁴⁾ En qualsevol cas, aquesta iniciativa –juntament amb l'anterior– ens proporciona dades molt rellevants sobre una de les formes de finançament utilitzades pel consistori a l'hora d'adquirir gra que, com veurem, també fou emprada en altres ocasions: ens referim a la bestreta de certes quantitats de diners per part de determinats habitants de la vila amb recursos.⁽⁴⁵⁾

Quadre núm. 2
Relació dels habitants de Castelló d'Empúries que van finançar una compra de gra dins el comtat (1376)⁽⁴⁶⁾

IDENTITAT	CONDICIÓ	QUANTITAT
Francesc Morell	Agricultor	20 florins (220 s.m.)
Ramon Tixador	Taverner	10 florins (110 s.m.)
Pere Lança		10 florins (110 s.m.)
Guillem Renard	Agricultor	10 florins (110 s.m.)
Joana, vídua de Bernat de Pomer		10 florins (110 s.m.)
Jaume Bernich		8 florins (88 s.m.)
Pere Camps	Paraire	5 florins (55 s.m.)
Bernat Salvador		5 florins (55 s.m.)
Berenguer Sunyer		5 florins (55 s.m.)
Llorenç Cavalleria	Mercader	5 florins (55 s.m.)
Guillem Pere Conill	Draper	5 florins (55 s.m.)

44. Si comparem la xifra avançada amb aquelles grans quantitats que, com comprovarem, s'invertiren en les importacions de gra procedents de l'estranger, ens inclinàriem a pensar que el cereal de Guillem Caragol s'obtingué en algun lloc proper a Castelló d'Empúries, tot i que, òbviament, ens estem movent en el terreny de l'especulació.

45. Vegeu un procediment similar a Cervera (VERDÉS PIJUAN, 1998, pàg. 13).

46. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 93r-94r.

IDENTITAT	CONDICIÓ	QUANTITAT
Tomàs Capeller		5 florins (55 s.m.)
Guillem Garriga	Sastre	5 florins (55 s.m.)
Francesc Paytañí	Apotecari	5 florins (55 s.m.)
Pere Banyoles	Paraire	5 florins (55 s.m.)
Miquel Pujol	Taverner	5 florins (55 s.m.)
Joan Colteller		5 florins (55 s.m.)
Guillem Fuster		5 florins (55 s.m.)
Guillem Savarrés		5 florins (55 s.m.)
Pere Rami	Pelleter	5 florins (55 s.m.)
Francesc Laner	Pelleter	5 florins (55 s.m.)
Jaume Capon	Paraire	5 florins (55 s.m.)
Guillem Sifré		5 florins (55 s.m.)
Pere Comalat		5 florins (55 s.m.)
Arnau de Soler		5 florins (55 s.m.)
Francesc Escot		5 florins (55 s.m.)
Berenguer Robau	Mercader	5 florins (55 s.m.)
Bernat Robau	Obrer	5 florins (55 s.m.)
Castelló Rea i la seva muller		5 florins (55 s.m.)
Joan Jaques		5 florins (55 s.m.)
Francesc Mercet		5 florins (55 s.m.)
Joan Gibern		4 florins (44 s.m.)
Sibil·la, vídua de Guillem Rei		4 florins (44 s.m.)
Ramon Bussigues	Notari	3 florins (33 s.m.)
Pere Figuera	Assaonador	3 florins (33 s.m.)
Bartomeu Martí	Sabater	3 florins (33 s.m.)
Huguet Servià		3 florins (33 s.m.)
Guillem Rodó	Pescador	3 florins (33 s.m.)
Bernat Arnau	Obrer	3 florins (33 s.m.)
? Gosta		3 florins (33 s.m.)
Pere Triler	Picapedrer	2 florins (22 s.m.)
TOTAL		224 florins (2.464 s.m.)

Finalment, tan sols resta comentar les dades referents a dues comissions més que, segurament durant la primavera o l'estiu de 1374, recorregueren el comtat d'Empúries a la recerca de gra. A diferència de les altres comitives, les èpoques s'hi refereixen amb el mot "serca" i, per tant, considerem que són homologables a les anomenades "*serca bladorum*" que hem vist més amunt a nivell urbà.

Sabem de l'existència d'aquestes delegacions gràcies a les nombroses èpoques formalitzades a finals d'octubre de 1374, quan es cobriren les despeses d'ambdós viatges. Cada delegació estava formada per un síndic municipal, un escrivà, un saig, un nunci i un traginer i, segons sembla, es van repartir el territori que havien d'escorcollar: així, la comitiva encapçalada pel síndic Pere Sacasa, s'ocupà dels llocs del comtat situats *citra fluviarum constructa*, és a dir, els ubicats al nord del riu Muga; per contra, el grup comandat pel síndic i cònsol Pere Feliu, s'havia de dirigir cap al sud, *ultra fluviarum constructa*.⁽⁴⁷⁾

Pel que fa aquesta última comissió, només comptem amb una sola època –datada el 31 d'octubre– segons la qual es pagà a l'esmentat Pere Feliu 23 florins i 8 s.m. (261 s.m.) que ell mateix havia avançat per a satisfer els costos derivats del viatge.⁽⁴⁸⁾ En canvi, sobre l'expedició de Pere Sacasa disposem de molts més detalls: sabem que durà 19 dies, coneixem la identitat de cadascun dels integrants de la comitiva i podem determinar el concepte pel qual se'ls pagà.⁽⁴⁹⁾ Tanmateix, el pagament més significatiu d'aquesta delegació no s'efectuà a cap dels seus membres, sinó al notari Ramon Bussigues que, també el dia 21 d'octubre, rebé 38 s.m. per haver escripturat certs "albarans" en nom de Pere Sacasa. És possible que aquests documents s'haguessin expedit per certificar la compra de gra en algun indret, la qual cosa deixaria entreveure l'èxit de la comitiva.⁽⁵⁰⁾ Desgraciadament, però, no existeix cap referència que explícitament connecti els resultats d'aquesta comissió amb algun tipus d'operació concreta d'abastament frumentari.⁽⁵¹⁾

47. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 35r.

48. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 31r.

49. El 21 d'octubre, el clavari municipal liquidà les quantitats degudes a cada integrant de la comissió: d'una banda, pagà 79 s. i 6 d.m a Pere Sacasa pel manteniment de l'animal que el transportà durant els 19 dies que durà el viatge, i que era propietat del mateix síndic; i, de l'altra, 95 s.m. pels salaris de l'escrivà, Pere Pellicer (38 s.m.), el saig substitut, Jaume Calvet (38 s. i 6 d.m.) i el traginer, Pere Barrera (38 s. i 6 d.m.). Així mateix, també lliurà 79 s. i 6 d.m. a Domènec Sitger per l'animal que llogà a la comitiva, i que segurament serví per dur a l'escrivà (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 59).

50. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 59.

51. Existeix un pagament efectuat poc després, el 31 d'octubre, de 12 florins (132 s.m.) al mercader Joan Sabater per haver dut, juntament amb altres associats, una determinada quantitat de gra a la vila des d'algun punt del comtat d'Empúries. Encara que no se'n faci cap indicació explícita, es podria deduir que aquest mercader fou l'encarregat de transportar el gra que la comitiva de Pere Sacasa hauria obtingut prèviament (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 30v.).

LA IMPORTACIÓ DE GRA FORÀ

Com ja hem apuntat, més enllà dels límits del comtat d'Empúries, el llibre de la clavaria i, complementàriament, els protocols notariaus, també testimonien els nombrosos intents que les autoritats castellanines van realitzar a l'hora d'acordar amb algun mercader la importació de gra a la vila des de places comercials internacionals.⁽⁵²⁾ Tot seguit descriurem aquestes operacions per ordre cronològic: en primer lloc, ens centrarem en la important compra de gra efectuada a l'illa de Sicília a finals de 1374 que, per les nombroses dades que disposem, hem pogut dedicar-hi un sol apartat; i, en segon lloc, hem agrupat totes aquelles altres iniciatives dutes a terme durant el 1375 que, bàsicament, tenien com objectiu obtenir cereals de diferents indrets del regne de França.

La compra de gra a Sicília

Tal com hem vist en la introducció, el 30 de juliol de 1374 es reuní el Consell General de Castelló d'Empúries per determinar l'actuació del municipi davant la greu carestia de gra. Els assistents a l'assemblea decidiren nomenar tres síndics que, en tant que representants de la universitat, gaudirien de plena potestat per a negociar i acordar amb qualsevol mercader la importació de gra procedent d'algun dels principals mercats formenters de la Mediterrània; cereals que haurien de ser descarregats en el port de Roses.⁽⁵³⁾

Tenint en compte aquest objectiu, no ens ha d'estranyar el perfil dels tres integrants de la comissió castellanina: Pere Sacasa que, com ja hem vist, probablement ja hauria encapçalat una de les comitives que cercà blat en algunes poblacions del comtat d'Empúries; el jurisperit Bernat Capeller, segurament el responsable de formalitzar els diversos aspectes legals que una eventual operació d'aquest tipus pogués requerir; i el mercader Llorenç Cavalleria, que per la seva condició professional coneixia els circuits comercials a través dels quals es podia aconseguir el gra necessari per a la universitat.⁽⁵⁴⁾

52. La compra de gra a l'exterior, especialment en les zones mediterrània i atlàntica, fou practicada per nombrosos municipis catalans: a Barcelona, per exemple, es comprà gra de Normandia, Picardia, Sicília, Flandes i, fins i tot, Turquia (TUTUSAUS CANALS, 1986, pàg. 103; CÁCERES NEVOT, 2007, pàg. 152); a Cervera també s'importà cereal de Flandes (VERDÉS PIJUAN, 1998, pàg. 11); a Manresa, s'intentà portar-ne de Sicília (TORRAS SERRA, 1994, pàg. 120); i a Girona, de Borgonya (GUILLERÉ, 1993, pàg. 302).

53. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 9r.

54. L'elecció de mercaders com a síndics municipals era habitual en aquestes situacions; vegeu, per exemple, el cas de Tarragona (CANYELLES VILAR, 1995, pàg. 267).

A més, però, d'explicitar llur condició i propòsit, l'instrument de sindicat que es redactà a favor d'aquestes persones també feia esment, sumàriament, a la forma de finançament –ja esmentada abans– que s'havia d'emprar per a comprar el gra: l'avançament de diners per part d'alguns habitants de Castelló d'Empúries.⁽⁵⁵⁾

Tanmateix, a la llum del llibre de la clavaria, sabem que la bestreta de diners no es traduï en la compra directa de cereals, sinó que la quantia recol·lectada entre els particulars de la vila serví per adquirir un important nombre de draps que, al seu torn, havien de ser venuts a l'illa de Sicília i, amb els diners obtinguts, invertir-los en la compra del gra necessari per al municipi.⁽⁵⁶⁾

Mercès a l'anàlisi de la documentació tenim notícies dels nombrosos deutors que, a principis de setembre de 1374, el notari Ramon Bussigues va expedir entre alguns dels seus convilatans, on s'especificaven les quantitats de diners que cadascun d'ells havia prestat a la vila per a la compra dels draps.⁽⁵⁷⁾ Tenint en compte, però, que l'ofici d'alguna d'aquestes persones estava relacionat amb la indústria tèxtil, és probable que, en realitat, alguns d'ells bestraguessin directament a la universitat les teles i el notari anotés en els deutors la quantia corresponent al seu valor.

Una anotació inacabada del citat llibre de la clavaria, segurament redactada entre el 23 de desembre de 1374 i el 10 de gener de 1375, reflecteix el veritable abast d'aquesta operació. L'assentament en qüestió explica que dos dels mencionats síndics, Pere Sacasa i Bernat Capeller, havien acordat amb els mercaders Nicolau Borrell i Berenguer Robau transportar fins a Sicília 78 draps i mig (*partum mixtos et partum coloris de "palmella" et partum "rauba plana"*), continguts en 13 bales, per ser utilitzats en una operació de compra de gra. Segons asseguraven els mateixos mercaders, la càrrega estava valorada aproximadament en 22.300 s.m. i especificaven que aquesta quantitat també incloïa els 500 florins (5.500 s.m.) que, com ja s'ha dit, els síndics nomenats per la universitat veïna de Palau-saverdera havien entregat amb anterioritat a Pere Sacasa i Bernat Capeller.⁽⁵⁸⁾ Una dada, la darrera, que constata la participació financera d'aquesta localitat empordanesa en l'operació

55. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 9v.

56. L'ús de draps locals com a moneda de canvi en l'aprovisionament blader del municipi s'ha observat en altres llocs, com per exemple a la València del segle XV (Cf. MORELLÓ BAGET – GUILLERÉ, 2006, pàg. 276). En aquest sentit, val a dir que, com succeïa en altres indrets, l'activitat més important a Castelló d'Empúries era la indústria tèxtil que, sobretot des del segon terç del segle XIV, va esdevenir el principal motor econòmic de la vila. Vegeu-ne un estudi aprofundit a PINTO (2002).

57. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, ff.20v., 21r., 75, 78r., 91r.-93r. i 94v.; AHG, FN, Castelló, núm. 311, s.f.; AHG, FN, Castelló, núm. 424, s.f. AHG, FN, Castelló, núm. 458, fol. 78r.

58. Vegeu la nota 42.

Quadre núm. 3

Relació dels habitants de Castelló d'Empúries que van finançar la compra de gra a Sicília (1374)⁽⁵⁹⁾

IDENTITAT	CONDICIÓ	QUANTITAT	CONCEPTE
Francesc Borrell		4.535 s.m. 2 d.	15 draps 1 drap de palmella
Bartomeu Terrac	Carnisser	3.050 s.m. 8 d.	11 draps de llana
Ramon Bussigues	Notari	2.752 s.m. 8 d.	10 draps de llana
Francesc Laner	Pelleter	1.670 s.m.	7 draps de diversos colors
Pere Fuster		1.510 s.m. ⁽⁶⁰⁾	3 draps (no mixtos) 2 draps de palmella
Francesc Girona		1.139 s.m.	3 draps mixtos 1 drap de palmella
Margarida, vídua de Pere Martí, bracer.		1.120 s.m.	4 draps mixtos
Pere Caragol	Teixidor	1.117 s.m.	4 draps mixtos
Francesc Ferrer	Ferrer	818 s.m. 4 d.	2 draps mixtos 1 drap (no mixt)
Guillem Batlle	Flequer	560 s.m.	2 draps mixtos
Bernat Martí	Paraire	557 s.m. 8 d.	2 draps mixtos
Guillem Saura	Paraire	557 s.m.	2 draps mixtos
Arnau de Soler		555 s.m. 4 d.	2 draps mixtos
Jaume Bernich		548 s.m. 10 d.	2 draps
Guillem Pere Conill	Draper	539 s.m.	2 draps mixtos
Pere Raimon	Paraire	280 s.m.	1 drap mixt
Jaume Capon	Paraire	275 s.m. 4 d.	1 drap mixt
TOTAL		21.586 s.m.	78 draps

59. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 20v., 21r., 75, 78r., 91r.-93r. i 94v.; AHG, FN, Castelló, núm. 311, s.f.; AHG, FN, Castelló, núm. 424, s.f. AHG, FN, Castelló, núm. 458, fol. 78r.

60. A aquesta quantitat caldria afegir els 1.422 s.m. i 10 d. que degueren costar les 13 bales on es van encabir tots els draps.

comercial per tal d'assegurar-se el proveïment blader de la seva població.⁽⁶¹⁾ A la llum d'aquest assentament, considerem que la relació del quadre núm. 3 dona fe de totes les persones que van proporcionar el numerari necessari per a dur a terme l'operació, atès que les xifres totals gairebé s'ajusten a les indicades pels esmentats mercaders: 78 draps per valor de 21.586 s.m.⁽⁶²⁾

La darrera notícia que coneixem sobre aquesta operació data del dilluns 8 d'octubre de 1375, dia en què es tornà a reunir el Consell General de la vila.⁽⁶³⁾ En aquesta ocasió, els assistents a la reunió decidiren nomenar síndic de la universitat a un dels còsols municipals durant aquell any, el ja mencionat Bernat Capeller, per tal que obtingués un nombre indeterminat de numerari, segurament mitjançant la venda de censals morts i violaris. Segons l'instrument de sindicat, els diners ingressats s'havien d'invertir, a instàncies del rei Pere el Cerimoniós, en el rescat de la coca que els mercaders Nicolau Borrell i Berenguer Robau havien noliejat a Sicília per a transportar el gra comprat en nom del municipi; embarcació que, segons sembla, havia estat capturada pel governador del castell de Càller, Asbert de Trilla, durant el seu trajecte.⁽⁶⁴⁾

61. L'acció conjunta de dues o més localitats en la compra de gra també s'ha documentat, per exemple, entre els pobles del camp mallorquí i la ciutat de Palma (Cf. MORELLÓ BAGET – GUILLERÉ, 2006, pàg. 284).

62. Al marge de l'operació de la universitat, els mercaders també mencionaven que, dins la seva càrrega, s'hi comptava una certa quantitat d'argent que els fou entregada pels síndics de l'aljama de Castelló d'Empúries (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 39r.). Malgrat que l'assentament s'interromp aquí, un dels protocols notariais conté força documents que expliquen amb quina finalitat s'havia d'esmerçar aquest argent. Segons sembla, el dilluns 7 d'agost de 1374 l'assemblea de l'aljama castellanina es reuní per prendre les mesures oportunes davant l'escassetat de gra, i es decidí recol·lectar una important quantitat de diners entre els habitants de la comunitat. En total, hem documentat fins a 71 contribuents que van aportar una suma de 924 florins (10.164 s.m.), que al seu torn foren invertits en la compra al mercader Pere Comte de *quadraginta octo marchas, tres uncias et unum quarti argentes albi existentis in diversis operibus argenteis (...)* et ex alia parte *quadraginta octo marchas, septem uncias et duos argens existentis in diversis operibus argenteis*. Aquesta quantitat d'argent, que s'havia estimat en 11.600 s.m., fou entregada a Nicolau Borrell i Berenguer Robau que, com amb els draps, es comprometeren a vendre-la a Sicília i amb els beneficis obtinguts comprar gra en nom de l'aljama (AHG, FN, Castelló, núm. 311, s.f.). Vegeu una operació idèntica a Sant Feliu de Guíxols (ORTÍ, 2009, pàg. 140-141).

63. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 89r.-90r.

64. Si bé no existeix cap altra notícia sobre aquesta delicada situació, el fet és que tenim documentades la venda de 12 rendes per part del síndic, la primera de les quals tan sols dos dies després de la reunió del Consell. D'aquesta dotzena de rendes, sabem que quatre van servir, com veurem tot seguit, per a retornar les quantitats que alguns habitants de Castelló d'Empúries havien bestret per a finançar l'adquisició dels draps enviats a Sicília. Tanmateix, els contractes de les restants rendes no especifiquen el motiu de la seva venda, per la qual cosa tan sols podem especular si els diners obtinguts van ser invertits per continuar liquidant deutes a més singulars, o bé en algun tipus d'operació per a recuperar el vaixell dels mercaders castellanins (vegeu el quadre núm. 4 al final de l'apartat). A Tortosa ocorregué una situació gairebé idèntica: el novembre de 1375, el consistori d'aquesta ciutat envià el patró Bernat Sunyol a Sardenya per a negociar l'alliberament de tres llenys carregats de gra que havien estat noliejats per mercaders tortosins a Sicília, i posteriorment embargats pel mateix governador (CURTO HOMEDES, 1988, pàg. 219). Vegeu una breu biografia d'Asbert de Trilla a MARQUÉS – SERNA, 1999, pàg. 119-120.

Al marge del destí final d'aquest vaixell –del qual, dissortadament, no disposem de més dades–, voldríem posar l'accent en la forma com la universitat liquidà els deutes contrets amb els habitants del quadre núm. 3. El dia 11 de setembre de 1374, això és, dos dies després de formalitzar-se la pràctica majoria dels deutoris, els síndics Pere Sacasa i Bernat Capeller ja pagaren una part de la quantitat deguda a tres dels creditors: 2.222 s. i 10 d.m. a Pere Fuster; 1.375 s. i 4 d.m. al notari Ramon Bussigues;⁽⁶⁵⁾ i 395 s. i 6 d.m. a Francesc Borrell. Segons les èpoques de pagament, la quantitat total lliurada, gairebé 4.000 s.m., procedia d'aquells 500 florins (5.500 s.m.) que els representants de Palau-saverdera havien entregat als esmentats síndics.⁽⁶⁶⁾

La resta del deute fou retornat, bàsicament, mitjançant la venda de censals morts i violaris durant els anys 1375 i 1376.⁽⁶⁷⁾ Com es pot veure en el quadre núm. 4, els dirigents castellanins van utilitzar dues modalitats de pagament diferents: d'una banda, van vendre una renda al mateix creditor per la quantitat exacta que se li devia; i, de l'altra, van vendre una pensió a una tercera persona i, amb els diners obtinguts, van retornar les quantitats prestades.

Les bestretes liquidades a través de la venda de rendes fou de 10.837 s. i 4 d.m., xifra a la qual s'han d'afegir els 4.000 s.m. aportats pels síndics de Palau-saverdera. Així doncs, gràcies a la documentació analitzada, hem pogut determinar com foren satisfets 14.837 s. i 4 d.m. dels 22.300 s.m. en què es van estimar els 78 draps i mig enviats a l'illa de Sicília. Tot i així, som del parer que els 7.463 s.m. restants degueren ser igualment liquidats mitjançant la venda de més censals mort i violaris. De fet, a més de les esmentades emissions, també n'hem documentat d'altres durant el mateix període que, malgrat no especificar-se'n la causa concreta, possiblement degueren servir per a finançar l'ambiciosa operació d'abastament frumentari endegada pel govern de Castelló d'Empúries.⁽⁶⁸⁾

65. De fet, aquesta era la meitat de la quantitat que se li devia. Tal com hem vist en el quadre núm. 3, el mateix dia el notari Guillem de Mallorca li va expedir un debitori per l'altra meitat.

66. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 20v.-21r.

67. El recurs al deute censal fou utilitzat per molts municipis: vegeu els casos de Tarragona, Tortosa, Cervera o Manresa, així com de les poblacions empordaneses de Rupià, Parlavà i la Bisbal (CANYELLES VILAR, 1995, pàg. 269; CURTO HOMEDES, 1988, pàg. 93-94; VERDÉS PIJUAN, 1998, pàg. 12-14; TORRAS SERRA, 1994, pàg. 110 i pàg. 113; SOLDEVILA TEMPORAL, 2007, pàg. 225). En aquest sentit, en un dels protocols notariais hem documentat un instrument de procuració de la universitat de Palau-saverdera, signat el 29 d'agost de 1374, en què s'autoritzava als síndics la venda de violaris i censals morts per a finançar la compra de gra (AHG, FN, Castelló, núm. 458, fol. 69). Així mateix, sabem que el 26 de juliol i el 4 de novembre de 1374, les universitats de Roses i Vilanova de la Muga van vendre tres censals morts i un censal mort respectivament amb el mateix objectiu (AHG, FN, Castelló, núm. 346, s.f.).

68. Com es pot veure en el quadre núm. 4, entre l'abril i el juny de 1375, el síndic Guillem de Mallorca va vendre sis rendes en nom de la universitat, tres de les quals serviren per saldar el deute amb

Altres compres de gra forà

Segons la documentació, l'adquisició de gra sicilià no fou l'única que realitzà el consistori empordanès en el mercat internacional. Recordem que la greu indigència de cereals es perllongaria fins al 1376 i que, en el cas castellaní, el vaixell procedent de Sicília no arribà a les costes empordaneses fins, com a mínim, l'octubre de 1375, si és que arribà a fer-ho. Per aquest motiu, no ens ha de sorprendre que el llibre de la clavaria i la resta de protocols notariais proporcionin referències sobre altres operacions d'abastament frumentari en el mercat forà dutes a terme durant el 1375.

Tenim notícies d'una d'aquestes primeres iniciatives mercès a una època de 24 de gener d'aquest any –cosa que podria significar que va produir-se a finals de 1374–, segons la qual el clavari pagà 17 s.m. al missatger Andreu Sorba per les despeses derivades del seu viatge fins a Cotlliure i Perpinyà, on sembla ser que s'hi trobaven mercaders llombards aprovisionant de gra les poblacions d'aquests indrets. En cas que fos així, Andreu Sorba tenia l'encàrrec d'entregar-los unes cartes dels còsols municipals en què sol·licitaven negociar un acord similar.⁽⁶⁹⁾ La documentació, però, no conté referències a cap pacte amb els mercaders italians, per la qual cosa és molt possible que no s'acabés assolint.

Tanmateix, poc temps després, el 5 de març de 1375, se celebrà una nova reunió del Consell General que esdevingué el punt de partida per almenys tres operacions comercials més que, aquest cop sí, aconseguiren procurar gra a la vila.⁽⁷⁰⁾ Pere Sacasa, Bernat Capeller i Llorenç Cavalleria foren, novament, els síndics a qui l'assemblea havia encomanat entaular negociacions amb qualsevol mercader que pogués proveir de cereals a la universitat per via marítima o a través de qualsevol altre mitjà.⁽⁷¹⁾

La primera de les operacions consta en el mateix document de procuració fet a favor dels síndics esmentats. En aquest document, els procuradors

alguns habitants de Castelló d'Empúries per la bestreta realitzada en l'operació de Sicília (Pere Caragol, Joan Bataller i Pere Camps). Malgrat que en el contracte de les altres tres no s'especifica el motiu pel qual es vengueren a Castelló Vilafant, Pere Tixador i Guillelma, muller del pescador Berenguer Puig, és possible que els 6.300 s.m. obtinguts s'utilitzessin amb el mateix propòsit.

69. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 44v.

70. Val a dir que existeix una referència a una quarta operació posterior a aquesta data, tot i que no proporciona prou dades com per a determinar fins a quin punt tingué èxit. Concretament, el 6 de juny de 1375, el clavari pagà 30 florins (330 s.m.) al mercader castellaní Francesc Gori per a compensar-li la bestreta que temps enrere havia realitzat –juntament amb altres prohoms del Consell Secret– al síndic Pere Sacasa, amb la finalitat que aquest es desplaçés a Barcelona *pro assecurando granum ad opus dicte universitatis* (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 82v.).

71. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 57v. Aquest instrument de sindicat fou ratificat en el Consell General del 12 d'abril de 1375 (AHG, FN, Castelló, núm. 325, fol. 13v.-17v.).

explicaven que, segons havien pogut esbrinar, a certes zones del regne de França, especialment en direcció a Avinyó, *est copia et abundantia grani*, la qual cosa esdevenia una magnífica oportunitat per obtenir-hi cereals per a la universitat. Tanmateix, els síndics no s'hi podien desplaçar personalment, així que encarregaren al mercader castellaní Pere Comte que viatgés fins al regne veí, i allà comprés gra en nom del municipi.⁽⁷²⁾ Aquesta és l'única menció directa a l'operació però, si tenim en compte l'època –que ja hem vist citada en el segon apartat– del 18 de maig de 1375, segons la qual es pagava a Pere Comte la part que li pertocava en la venda de 266 mitgeres de gra a la vila, tot sembla indicar que aquesta important quantitat de cereals era la que el mercader aconseguí al regne de França per mandat del Consell castellaní.

Una segona operació fou protagonitzada pel ja mencionat mercader pisà Simone Cassini que, segons la minuta d'una època continguda en un dels protocols consultats, el 6 de maig de 1375 cobrà 4.400 florins (48.400 s.m.) per les 200 “salmes” de forment borgonyó que havia transportat fins al port d'Aiguës Mortes, i d'allí a Roses, on fou descarregat i portat fins a Castelló d'Empúries.⁽⁷³⁾ Tal com el mateix comerciant reconeixia, la compra d'aquest gra fou acordada amb el síndic Bernat Capeller.⁽⁷⁴⁾

Finalment, pel que fa a la darrera operació d'abastament frumentari, la primera referència que en tenim data del 17 de maig de 1375, quan el síndic Bernat Capeller segellà un acord amb Guillem Guix, ciutadà de Girona, per la compra d'una important quantitat de blat en nom del municipi castellaní.⁽⁷⁵⁾ Malgrat que desconeixem el lloc exacte d'on provenia, sabem per una època de 12 de juliol que fou transportat pel perpinyanès Pere Fulla des del cap de Canet fins al port de Roses, i des d'allà a Castelló d'Empúries, on fou emmagatzemat a la botiga del ferrer Joan Robau, ubicada a la plaça Nova de la vila.⁽⁷⁶⁾

72. AHG, FN, Castelló, núm. 184o, fol. 57r.

73. A més d'aquesta quantitat, també cobrà 20 florins (220 s.m.) per les despeses de transport (AHG, FN, Castelló, núm. 424, s.f.). No podem determinar exactament a quan equivalien aquestes “salmes”, la capacitat de les quals podia variar força segons el context. Vegeu ALSINA CATALÀ; FELIU MONFORT; MARQUET FERIGLE (1990).

74. Aquest mercader ja havia realitzat amb anterioritat una operació d'abastament frumentari per la universitat, tal com demostra l'època del 12 de març de 1375, segons la qual el clavari li pagà 30 florins (330 s.m.) per haver-se desplaçat fins al regne de Navarra amb l'objectiu d'obtenir-hi gra i transportar-lo a Castelló d'Empúries. Atès, però, que la documentació no proporciona cap altra dada sobre aquesta empresa, és probable que resultés infructuosa (AHG, FN, Castelló, núm. 184o, fol. 58r.).

75. AHG, FN, Castelló, núm. 184o, fol. 87v.

76. Per aquest servei, Pere Fulla cobrà 79 s.m. (AHG, FN, Castelló, núm. 184o, fol. 87v. i AHG, FN, Castelló, núm. 325, fol. 34v.).

Concretament, la càrrega constava de 497 mitgeres de blat valorades en 21.868 s.m., això és, 44 s.m. per cada mitgera. Segons l'acord signat entre les parts, cada dia durant el següent mes, el consistori es comprometia a lliurar al procurador de Guillem Guix a la vila –probablement l'esmentat Pere Fulla– tots els diners obtinguts al llarg de la jornada amb la venda de les susdites mitgeres. Ara bé, si un cop finalitzat aquest termini encara no s'havien venut tots els cereals o bé s'havien comercialitzat a un preu inferior al de compra, el pacte també establia que el municipi hauria de restituir igualment a Guillem Guix la quantia total en què es fixà l'operació.⁽⁷⁷⁾

De fet, poc temps després, el 22 de juny, el castelloní Ponç Seguí, procurador dels síndics Bernat Capeller i Pere Sacasa, lliurà 1.932 florins (20.652 s.m.) a Pere Fulla pel gra proporcionat per Guillem Guix.⁽⁷⁸⁾ El 12 de juliol següent s'afegí a aquesta quantitat 15 florins i 3 s.m., la qual cosa significa que el muntant final de l'operació ascendí a 21.420 s.m., una quantia molt propera a la xifra en què es van taxar inicialment les 497 mitgeres.⁽⁷⁹⁾ Si bé no podem determinar per quin dels dos conceptes previstos en l'acord es van pagar aquests prop de 21.500 s.m., creiem que el municipi degué vendre les mitgeres a un preu per sota d'aquell a què les comprà (44 s.m.).⁽⁸⁰⁾ Per tant, el municipi probablement hagué d'assumir unes pèrdues força considerables a l'hora de finançar l'operació amb Guillem Guix, que segurament foren compensades a través de l'endeutament censal.⁽⁸¹⁾

77. AHG, FN, Castelló, núm. 325, fol. 33v.

78. Aquesta xifra inclou els 1.050 florins (11.550 s.m.) que el síndic Llorenç Cavalleria havia entregat prèviament al comerciant gironí. Probablement, es tractaria d'un avançament a compte fet per aquest mercader a la universitat (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 87).

79. AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 87v.

80. Recordem el pacte que explicàvem en el segon apartat entre el consistori i els mercaders Pere Gil i Pere Comte, que accediren a taxar llurs mitgeres de gra a un preu inferior al del mercat (8 s.m.).

81. El 5 de juliol de 1375, el Consell General de Castelló d'Empúries va nomenar síndic al jurisperit Pere Feliu per tal que vengués una certa quantitat de censals morts en nom de la universitat, a fi d'aconseguir la liquiditat necessària per dur a terme els "negocis comuns" del municipi (AHG, FN, Castelló, núm. 1840, fol. 86). Poc després, entre el juliol i el setembre, sabem que Pere Feliu va vendre dos censals morts i un violari per valor de 3.500 s.m. (AHG, FN, Castelló, núm. 439, ff. 20v.-22r.). Malgrat que en cap dels contractes es precisí el perquè de les vendes, no podem descartar que aquestes emissions servissin per a fer front a la transacció amb Guillem Guix, si tenim en compte la cronologia (vegeu el quadre núm. 4).

Quadre núm. 4

Venda de rendes a Castelló d'Empúries (1374-1376)⁽⁸²⁾

DATA	COMPRADOR	CONDICIÓ	LLOC	RENDA	CAPITAL	PENSIO	%	SINDIC/MOTIU
1375.IV.26	Pere Caragol	Teixidor	Castelló	Violari	1.117 s.m.	159 s.m. 7 d. m ^a	14,28	<i>Guillem de Mallorca</i> : compra de gra (Sicília) ⁽⁸³⁾
1375.V.1	Guillelma, muller del pescador Berenguer Puig		Castelló	Violari	2.100 s.m.	300 s.m.	14,28	<i>Guillem de Mallorca</i>
1375.V.8	Joan Bataller		Figueres	Violari	539 s.m.	77 s.m.	14,28	<i>Guillem de Mallorca</i> : compra de gra (Sicília) ⁽⁸⁴⁾
1375.V.7	Pere Camps	Paraire	Castelló	Censal mort	1.376 s.m.	98 s.m. 3 d.	7,14	<i>Guillem de Mallorca</i> : compra de gra (Sicília) ⁽⁸⁵⁾
1375.V.12	Castelló Vilafant		El Far	Violari	2.100 s.m.	300 s.m.	14,28	<i>Guillem de Mallorca</i>
1375.VI.8	Pere Tixador		Viladasens	Violari	2.100 s.m.	300 s.m.	14,28	<i>Guillem de Mallorca</i>
1375.VII.30	Guillem Ferrer		Fortianell	Censal mort	2.100 s.m.	150 s.m.	7,14	<i>Pere Feliu</i>
1375.VIII.21	Bernat Portes	Jurisperit	Castelló	Censal mort	700 s.m.	50 s.m.	7,14	<i>Pere Feliu</i>
1375.IX.15	Pere Oliver	Físic	Castelló	Violari	700 s.m.	100 s.m.	14,28	<i>Pere Feliu</i>

82. En aquest quadre ens hem limitat a relacionar totes aquelles rendes que, explícitament, es van vendre per finançar la compra de gra en nom de la universitat, així com aquelles que no s'assenyala el motiu però que, per indicis indirectes, tot fa pensar que es van emetre amb el mateix propòsit (AHG, FN, Castelló, núm. 439 i núm. 1840).

83. Aquesta renda serví per a compensar la bestreta que el mateix comprador havia realitzat.

84. Aquesta renda serví per a compensar la bestreta de Guillem Pere Conill.

85. Aquesta renda serví per a compensar la meitat de la bestreta de Ramon Bussigues.

DATA	COMPRADOR	CONDICIÓ	LLOC	RENDA	CAPITAL	PENSÍO	%	SÍNDIC/MOTIU
1375.X.10	Bernat Caner	Batlle	Pals	Violari	3.500 s.m.	500 s.m.	14,28	<i>Bernat Capeller:</i> compra de gra (Sicília) ⁽⁸⁶⁾
1375.XII.12	Pere Camps	Paraire	Castelló	Censal mort	2.800 s.m.	200 s.m.	7,14	<i>Bernat Capeller</i>
1375.XII.12	Miquel Ponç (pare i fill)		Armentera	Renda mixta	3.360 s.m.	265 s.m.	7,88	<i>Bernat Capeller</i>
1375.XII.13	Francesc Laner	Pelleter	Castelló	Censal mort	1.680 s.m.	120 s.m.	7,14	<i>Bernat Capeller:</i> compra de gra (Sicília) ⁽⁸⁷⁾
1376.I.—	Berenguer Vila		Viladasens	Violari	3.850 s.m.	550 s.m.	14,28	<i>Bernat Capeller:</i> compra de gra (Sicília) ⁽⁸⁸⁾
1376.I.—	Pere Feliu	Jurisperit	Castelló	Violari	2.100 s.m.	300 s.m.	14,28	<i>Bernat Capeller</i>
1376.I.—	Bernat Portes	Jurisperit	Castelló	Censal mort	700 s.m.	50 s.m.	7,14	<i>Bernat Capeller:</i> compra de gra (Sicília) ⁽⁸⁹⁾
1376.II.1	Pere Ram	Pelleter	Castelló	Violari	1.700 s.m.	242 s.m. 10 d.	14,28	<i>Bernat Capeller</i>
1376.II.11	Bernat de Montpalau	Donzell		Violari	1.400 s.m.	200 s.m.	14,28	<i>Bernat Capeller</i>
1376.II.21	Joan Gibern		Castelló	Renda mixta	1.680 s.m.	180 s.m.	10,71	<i>Bernat Capeller</i>
1376.III.3	Pere Feliu	Jurisperit	Castelló	Violari	2.100 s.m.	300 s.m.	14,28	<i>Bernat Capeller</i>
1376.III.22	Francesc Paytaní	Apotecari	Castelló	Violari	2.800 s.m.	400 s.m.	14,28	<i>Bernat Capeller</i>
TOTAL					40.502 s.m.	4.842 s.m. 8 d.	11,76	

86. Aquesta renda serví per a compensar una part de la bestreta de Bartomeu Terrac.

87. Aquesta renda serví per a compensar la bestreta que el mateix comprador havia realitzat.

88. Aquesta renda serví per a compensar la bestreta de Francesc Girona, Bernat Martí, Arnau de Soler, Guillem Saura i Jaume Capon.

89. Aquesta renda serví per a compensar la bestreta de Pere Fuster.

CONSIDERACIONS FINALS

Com hem pogut comprovar, el llibre de la clavaria de 1374-1375 ens ha proporcionat nombroses notícies sobre les primeres actuacions del govern de Castelló d'Empúries davant els efectes de la greu penúria de cereals que va tenir lloc durant aquells anys. Ara bé, el fet que aquestes informacions siguin disperses i en força ocasions molt limitades, ha fet molt difícil –si no impossible– situar en el temps determinades operacions municipals i/o saber-ne la naturalesa exacta. Sens dubte que la conservació del llibre de la clavaria immediatament posterior o algun altre registre emanat de l'administració castellanina durant la carestia, haurien pogut completar el quadre que hem presentat, tot i que la consulta dels protocols notariais existents per aquest període a l'Arxiu Històric de Girona han pogut pal·liar en bona part aquesta mancança documental.

Així doncs, mercès a la documentació conservada, hem pogut constatar diverses operacions que endegaren les autoritats de Castelló d'Empúries a fi de garantir l'aprovisionament de tota la comunitat i, de retruc, evitar l'escalada dels preus dels cereals que es produí en el decurs d'aquell període. Com hem vist, el ventall d'actuacions fou molt ampli: tancament del mercat cerealístic a nivell local (i comtal); inventari, confiscació i venda forçosa dels excedents de gra que es trobaven a la vila; expedicions municipals a la recerca de forment per tot el comtat d'Empúries; i, sobretot, importacions des d'alguns dels principals mercats exteriors, com ara Borgonya, França o l'illa de Sicília.

Més enllà, però, del mecanisme que s'emprà per obtenir totes aquestes quantitats de gra, val la pena assenyalar la tasca redistributiva que realitzà el consistori entre la població, ja sigui arribant a acords amb certs mercaders per tal que posessin a la venda llurs cereals a un preu polític, segurament força inferior al del mercat, o bé habilitant un espai públic –o una “botiga”– des d'on persones especialment nomenades per aquesta tasca van vendre pa als castellanins. Com hem vist, aquesta botiga municipal no comptava amb un edifici propi a la vila i, ja des dels primers senyals d'alarma a l'abril de 1374, el consistori hagué de llogar-lo a un particular. Malgrat que la documentació no proporcioni cap més notícia posterior, som del parer que aquest servei continuà funcionant durant tota la crisi alimentària, tal com s'ha pogut constatar en altres municipis catalans.

Finalment, no podem acabar sense fer una breu reflexió sobre les formes de finançament utilitzades pel municipi a l'hora de dur a terme determinades operacions d'abastament frumentari. Segurament, el mecanisme més ràpid per aconseguir liquiditat fou el préstec (forçós?) per part d'habitants de la vila

Quadre núm. 5

Cronologia de les operacions d'abastament frumentari a Castelló d'Empúries⁽⁹⁰⁾

DATA	ACCIÓ
14.VI.1374	Primera notícia sobre el bloqueig comercial de gra decretat pel funcionari comtal, Joan Gerald, dins l'àmbit de tot el comtat d'Empúries .
14.VI.1374	Confiscació i posterior venda del blat que Pere de Xesa tenia emmagatzemat en el seu alberg de la vila.
14.VI.1374	Vigilància nocturna de la costa empordanesa per part de dos cònsols castellanins –un dels quals era el clavari Guillem de Mallorca– i una trentena d'homes més, a fi i efecte d'evitar una possible sortida de cereals del comtat per via marítima.
14.VI.1374	Expedició dels cònsols Francesc Borrell i Castelló Pere fins a Sant Martí d'Empúries per tal d'obtenir gra per al municipi o evitar-ne la sortida del comtat.
14.VI.1374	Expedició dels cònsols Francesc Borrell i Pere Feliu, juntament amb el verguer Bernat Sardina, fins al port de Roses per tal d'obtenir gra per al municipi o evitar-ne la sortida del comtat.
30.VII.1374	Assemblea del Consell General en què es nomenaren síndics Pere Sacasa, Bernat Capeller i Llorenç Cavalleria perquè tractessin amb qualsevol mercader la importació de gra des d'algun mercat formenter de la Mediterrània . Aquesta resolució donà peu a la posterior operació a Sicília.
9/11.IX.1374	Formalització dels debitoris a favor de 17 castellanins que bestragueren els diners necessaris per tal de dur a terme l'operació d'abastament frumentari a l'illa de Sicília .
11.IX.1374	Compra de gra en algun indret del comtat d'Empúries per part dels cònsols Francesc Borrell i Guillem de Mallorca, finançada gràcies als diners avançats per nou castellanins en l'anterior bestreta.
1.VIII.1374	Compensació al mercader mallorquí Francesc Vaquer per la venda forçosa a un preu polític de les 85 mitgeres d'ordi que tenia emmagatzemades en una botiga a la plaça del Gra de Castelló d'Empúries.

90. Cal tenir en compte que la data es refereix a la de l'època que formalitzà el clavari castellaní per a pagar un determinat servei, per la qual cosa l'operació s'hauria produït amb més o menys anterioritat (AHG, FN, Castelló, núm. 1840).

DATA	ACCIÓ
21.X.1374	“ Serca bladorum ” per al comtat d'Empúries, delimitada al territori situat al nord del riu Muga . La comitiva estava formada pel síndic municipal Pere Sacasa, l'escrivà Pere Pellicer, el saig substituït Jaume Calvet i el traginer Pere Barrera.
31.X.1374	“ Serca bladorum ” per al comtat d'Empúries, delimitada al territori situat al sud del riu Muga i encapçalada pel síndic municipal Pere Feliu.
17.XI.1374	Pagament al castellaní Francesc Escot pel lloguer durant 7 mesos de la botiga que tenia a la plaça del Gra de la vila, que fou utilitzada pel consistori per vendre-hi cereal entre la població a un preu polític .
10.I.1375	Lliurament al clavari dels ingressos obtinguts per Pere Banyoles i Bartomeu Capon, administradors d'una botiga habilitada pel consistori des d'on es vengué pa entre la població a un preu polític .
16.I.1375	Compensació pagada al mercader Pere Gil per les pèrdues que havia patit en la venda de 85 mitgeres de forment a un preu polític entre la població de Castelló d'Empúries.
24.I.1375	Intent per part del govern de Castelló d'Empúries d'aprovisionar la vila a través de mercaders llombards que estaven venent cereal a les poblacions de Cotlliure i Perpinyà.
5.III.1375	Assemblea del Consell General en què es nomenaren síndics Pere Sacasa, Bernat Capeller i Llorenç Cavalleria perquè acordessin amb qualsevol mercader la importació de gra des d'algun mercat formenter forà . Aquesta resolució donà lloc a tres operacions d'abastament frumentari.
12.III.1375	Intent per part del govern de Castelló d'Empúries d'adquirir gra al regne de Navarra mitjançant el mercader pisà Simone Cassini.
11.IV.1375	Expedició encapçalada pels castellanins Bartomeu Burguès i Bernat Ferrer fins a Llança per tal d'evitar l'extracció de gra del comtat d'Empúries per part de l'abat de Sant Pere de Rodes.
—V.1375	Compra de 266 mitgeres de gra en algun indret del regne de França a través del mercader castellaní Pere Comte.
6.V.1375	Compra de 200 salmes de forment a Borgonya a través del mercader pisà Simone Cassini.
17.V.1375	Compra de gra a través del mercader gironí Guillem Guix, segurament obtingut en algun lloc del regne de França .
18.V.1375	Compensació al mercader Pere Comte per la venda de 266 mitgeres de gra a un preu assequible entre la població de Castelló d'Empúries; aquest cereal provenia del regne de França .

DATA	ACCIÓ
6.VI.1375	Intent per part del síndic municipal, Pere Sacasa, d'obtenir gra a la ciutat de Barcelona .
14.VII.1375	"Vetum bladi" a Castelló d'Empúries: pagament a cinc veïns per vigilar els portals de la vila amb l'objectiu d' evitar la sortida de cereals .
8.X.1375	Assemblea del Consell General en què es nomenà síndic al cònsol Bernat Capeller per tal que obtingués una quantitat indeterminada de numerari. Sembla ser que els diners ingressats havien de servir per a rescatar la coca que els mercaders Nicolau Borrell i Berenguer Robau havien noliejat a Sicília per a transportar el gra comprat en nom del municipi; embarcació que, segons sembla, havia estat retinguda pel governador del castell de Càller , Asbert de Trilla.
26.II.1376	Compra de gra en algun indret del comtat d'Empúries a través del mercader castellaní Guillem Caragol.

amb suficients recursos, tal com hem vist en l'expedició dels cònsols Guillem de Mallorca i Francesc Borrell, en l'operació del mercader Guillem Caragol, en la importació del gra sicilià o en la compra de cereals efectuada a Guillem Guix. Ara bé, tal com també hem explicat, aquestes bestretes finalment es degueren saldar, en la major part dels casos, mitjançant la venda de censals morts i violaris.

A propòsit d'aquest fet, en l'apartat de les fonts documentals ja apuntàvem que el llibre de la clavaria donava fe de les nombroses pensions anuals que s'estaven pagant abans d'esclatar la crisi alimentària. Tenint en compte, doncs, la significativa quantitat de rendes que, directament o indirecta, sabem que la universitat va vendre per a finançar la seva estratègia enfront la carestia de gra, considerem que aquest episodi degué constituir un pas molt important dins l'espiral d'endeutament de Castelló d'Empúries –i en general de tots els municipis catalans– durant el segle XIV.⁽⁹¹⁾ Així doncs,

91. A aquestes rendes s'hi haurien d'afegir les moltes altres que, com avançàvem, també es van vendre entre 1374 i 1375 per combatre l'entrada de les companyies de l'infant Jaume, la qual cosa converteix aquest bienni en un període clau per comprendre l'escalada del deute municipal. Vegeu, per exemple, els casos de Cervera i Sant Feliu de Guíxols a VERDÉS PIJUAN (2009) i ORTÍ GOST (2009).

per bé que el deute censal esdevingué un eficaç recurs per afrontar amb èxit aquesta delicada conjuntura, el seu progressiu creixement també va convertir els interessos anuals en un llast cada cop més feixuc per a la tresoreria municipal, fins al punt que, com sabem, acabaria comportant greus desequilibris financers a Castelló d'Empúries al cap de poc temps.⁽⁹²⁾

BIBLIOGRAFIA CITADA

- AGUILÓ, Tomàs; QUADRADO, Josep M., *El infante de Mallorca. Una novela de dos ingenios*, Palma de Mallorca, Calima Ediciones, 2000.
- ALSINA CATALÀ, Claudi; FELIU MONTFORT, Gaspar; MARQUET FERIGLE, Lluís, *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, Curial, 1990.
- CÁCERES NEVOT, "Participació del consell municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona (1301-1430)", Barcelona, Universitat de Barcelona, 2007 [tesi doctoral inèdita].
- CANET AVILÉS, Jordi, *La Rúbrica dels Privilegis de Castelló d'Empúries i del comtat d'Empúries (1223)*, Girona, Ajuntament de Castelló d'Empúries, 2009.
- CANYELLES VILAR, Núria, "L'any de la fam al Camp de Tarragona", dins BARCELÓ, Manel; RIERA MELIS, Antoni, *XIV Jornades d'Estudis Històrics Locals: La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Balears, (1996), pàg. 263-281.
- COMPTE, Albert, *Castelló d'Empúries: el centre històric; Empuriabrava; aiguamolls de l'Empordà*, Figueres, Ajuntament de Castelló d'Empúries, 1995.
- CURTO HOMEDES, Albert, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, Barcelona, Editorial Rafael Dalmau, 1988.
- GIRONELLA GRANÉS, Josep M., *Els molins i les salines de Castelló d'Empúries al s. XIV. La mòlta de cereals, el batanatge de teixits i l'obtenció de sal en una vila catalana baixmedieval*, Barcelona, Fundació Noguera, 2011 [en premsa].
- GUILLERÉ, Christian, *Girona al segle XIV*, Girona, Ajuntament de Girona – l'Abadia de Montserrat, 1993.
- MARQUÈS, Josep M.; SERNA, Èrika, "La família Trilla i el sepulcre del cavaller Asbert, (†1334) de Vilanova de la Muga", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 32, Institut d'Estudis Empordanesos (1999), pàg. 113-125.
- MARTÍ ARAU, Albert, "Endeutament censal i crisi financera en una vila senyorial: Castelló d'Empúries (1381-1393)", dins SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (coord.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, CSIC, (2009), pàg. 153-218.
- MARTÍNEZ FERRANDO, Ernest, *La tràgica història dels reis de Mallorca*, Barcelona, Aedos, 1960.

92. SÁNCHEZ MARTÍNEZ (1999) i MARTÍ ARAU (2009).

- MENANT, François, “Crisis de subsistencia y crisis agrarias en la Edad Media: algunas consideraciones previas”, dins OLIVA, Hipólito Rafael; BENITO, Pere (eds.), *Crisis de subsistencia y crisis agrarias en la Edad Media*, Sevilla, Universidad de Sevilla, (2007), pàg. 17-61.
- MORELLÓ BAGET, Jordi, “Sources fiscales et financières des municipalités catalanes (XIV-XV siècles): le cas du Camp de Tarragona”, dins MENJOT, Denis; SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (coord.), *La fiscalité des villes au Moyen Age (Occident méditerranéen)*. 1. *Études des sources*, Toulouse, Éditions Privat, (1996), pàg. 79-91.
- MORELLÓ BAGET, Jordi; GUILLERÉ, Christian, “Approvisionnement et finances municipales en Méditerranée occidentale: l'exemple de la Couronne d'Aragon”, dins MEJOT, Denis; SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (coord.), *La fiscalité des villes au Moyen Age (Occident méditerranéen)*. 3. *La redistribution de l'impôt*, Toulouse, Éditions Privat, (2006), pàg. 267-294.
- OLIVERES DE PICÓ, Elisabeth, *El rei sense reialme (Jaume IV de Mallorca)*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor, 1965.
- ORTÍ GOST, Pere, “La deuda pública municipal en una pequeña ciudad del nordeste catalán: Sant Feliu de Guíxols durante la segunda mitad del siglo XIV”, dins SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (coord.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, CSIC, (2009), pàg. 101-152.
- PINTO, Anthony, *Commerce et draperie dans le comté d'Empúries de 1260 à 1497*, 3 vols., Chambéry, Université de Savoie, 2002, [tesi doctoral inèdita].
- PUIGFERRAT OLIVA, Carles, “Fam, guerra i pesta a la Plana de Vic (1374-1376)”, *Ausa*, 144, Patronat d'Estudis Osonencs (2000), pàg. 73-106.
- PUJOL CANELLES, Miquel, “El cerimonial dels còsols de la universitat de Castelló d'Empúries”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 30, Institut d'Estudis Empordanesos (1997), pàg. 205-272.
- RIERA MELIS, Antoni, “Crisis frumentarias y políticas municipales de abastecimiento en las ciudades catalanas durante la Baja Edad Media”, dins OLIVA, Hipólito Rafael; BENITO, Pere (eds.), *Crisis de subsistencia y crisis agrarias en la Edad Media*, Sevilla, Universidad de Sevilla, (2007), pàg. 125-161.
- RUBIO MANUEL, Daniel, “L'estructura diplomàtica dels censals morts i els violaris”, dins SERRANO, Josep (ed.), *El territori i les seves institucions històriques*, vol.II, Barcelona, Fundació Noguera, (1999), pàg. 843-863.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, “Fiscalidad y finanzas de una villa señorial catalana: Castelló d'Empúries, 1381-1382”, dins SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC, (1999), pàg. 301-363.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, “La presión fiscal en un año difícil: Cataluña, a mediados de 1374-mediados de 1375”, *Mayurqa*, 27, Universitat de les Illes Balears (2001), pàg. 25-45.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel, “Las Cortes de Cataluña en la financiación de la guerra de Arborea (segunda mitad del s. XIV)”, dins FERRER MALLOL, M. Teresa; MUTGÉ VIVES, Josefina; SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (Eds.), *La Corona catalanoaragonesa*

- i el seu entorn mediterrani a la Baixa Edat Mitjana*, Barcelona, CSIC, (2005), pàg. 363-394.
- SOLDEVILA TEMPORAL, Xavier, “Carestía y crisis de subsistencia en el mundo rural catalán: el Baix Empordà en el siglo XIV”, dins OLIVA, Hipólito Rafael; BENITO, Pere (eds.), *Crisis de subsistencia y crisis agrarias en la Edad Media*, Sevilla, Universidad de Sevilla, (2007), pàg. 221-229.
- TORRAS SERRA, Marc, “La carestia de blat de 1374-1376 a Manresa”, *Miscel·lània d'Estudis Bagençs*, 9, Centre d'Estudis del Bages (1994), pàg. 99-138.
- TUTUSAUS CANALS, Pau, *Un mal any en la ciutat de Barcelona (1374-1376)*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1986 [memòria de llicenciatura].
- VERDÉS PIJUAN, Pere, “Les sources fiscales et financières des municipalités catalanes aux XIV et XV siècles”, dins MENJOT, Denis; SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (coord.), *La fiscalité des villes au Moyen Age (Occident méditerranéen)*. 1. *Études des sources*, Toulouse, Éditions Privat, (1996), pàg. 147-163.
- VERDÉS PIJUAN, Pere, “La carestia de blat de 1374-1376 a Cervera”, *Miscel·lània Cerverina*, 12, Centre Municipal de Cultura de Cervera (1998), pàg. 5-24.
- VERDÉS PIJUAN, Pere, “Les finances del clavari: abast, límits i funcionament (Cervera, 1442)”, *Anuario de Estudios Medievales*, 29, Consejo Superior de Investigaciones Científicas (1999), pàg. 1.133-1.164.
- VERDÉS PIJUAN, Pere, “*Per tal que no calgués a logre manlevar*: el endeudamiento a largo plazo de un municipio catalán durante la Bajo Edad Media (Cervera, 1332-1386)”, dins SÁNCHEZ MARTÍNEZ, Manuel (coord.), *La deuda pública en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, CSIC, (2009), pàg. 21-100.